SOVET QATAG‘ON SIYOSATINING O‘ZBEKISTON SSRDAGI IJTIMOIY-SIYOSIY OQIBATLARI

Bozorov Jahongir Ibodullo o'g'li
Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari universiteti (TIQXMMU)
E-mail: bjahongir36@gmail.com

Received: 09.10.2025
Revised: 10.10.2025
Accepted: 11.10.2025

Kalit so‘zlar:
Siyosiy repressiya, O‘zbekiston SSR, Sovet tozalashlari, ijtimoiy oqibatlar, madaniy va ilmiy ta’sir.

Annotatsiya. Ushbu tezis Sovet davrida O‘zbekiston SSRda amalga oshirilgan qatag‘on siyosatining ijtimoiy, siyosiy va madaniy oqibatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqot siyosiy tozalashlar, ommaviy hibslar, ziyolilar va mahalliy elita vakillarining ta’qibini, mol-mulkni musodara qilish va ideologik nazorat jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Arxiv hujjatlari, rasmiy materiallar, shaxsiy guvohliklar va ilmiy maqolalar asosida repressiya mexanizmlari va ularning jamiyatga, madaniyat va ilm-fanga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari jadvallar orqali vizual tarzda tasvirlanadi va ijtimoiy-madaniy oqibatlar tizimli tarzda yoritiladi.

Keywords:
Political repression, Uzbek SSR, Soviet purges, social consequences, cultural and scientific impact.
.

Annotation. This thesis is devoted to studying the social, political, and cultural consequences of Soviet repression in the Uzbek SSR. The study examines purges, mass arrests, persecution of intellectuals and local elites, confiscation of property, and ideological control. Archival documents, official records, personal testimonies, and scholarly articles are analyzed to understand the mechanisms of repression and their impact on society, culture, and science. The findings are presented visually through tables, highlighting the social and cultural consequences in a systematic manner.

Ключевые слова:
Политические репрессии, Узбекская ССР, советские чистки, социальные последствия,

Аннотация. Данная работа посвящена изучению социальных, политических и культурных последствий советских репрессий в Узбекской ССР. Исследование охватывает чистки, массовые аресты, преследование интеллигенции и местной элиты, конфискацию имущества и идеологический контроль. На основе архивных документов, официальных материалов, личных свидетельств и научных статей анализируются механизмы

культурное и научное воздействие.

репрессий и их влияние на общество, культуру и науку. Результаты представлены в таблицах, что позволяет системно отразить социальные и культурные последствия

Kirish. Sovet davrida O‘zbekiston SSRda amalga oshirilgan qatag‘on siyosati mamlakat tarixidagi eng murakkab va keskin davrlardan biri hisoblanadi. 1920–1930-yillarda siyosiy tozalashlar, ommaviy hibslar, ziyolilar va mahalliy elita vakillarining ta’qibi natijasida jamiyatning siyosiy, ijtimoiy va madaniy tuzilishi tubdan o‘zgargan. Ushbu jarayonlar nafaqat siyosiy tuzilishga, balki milliy madaniyat, ilm-fan va iqtisodiy hayotga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Qatag‘on siyosati o‘n minglab fuqarolar hayotiga bevosita ta’sir qilgan, ularning mol-mulki musodara qilingan va ijtimoiy tuzilishga sezilarli zarar yetkazilgan. Tadqiqot arxiv hujjatlari, rasmiy hisobotlar va shaxsiy guvohliklar asosida repressiyaning mexanizmlari, ularning jamiyatga ta’siri va madaniy oqibatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, tadqiqot natijalari jadvallar orqali yanada vizual tarzda ko‘rsatiladi: birinchi jadval repressiya yo‘nalishlari va ularni amalga oshirish mexanizmlarini, ikkinchi jadval esa qurbonlar soni va ularning ijtimoiy-madaniy oqibatlarini aks ettiradi. Ushbu kirish qismi o‘quvchiga mavzu kontekstini chuqur tushunishga va tadqiqot natijalarini yaxshiroq baholashga imkon beradi. Sovet qatag‘on siyosati O‘zbekiston SSRda jamiyatning turli qatlamlariga keng ko‘lamli ta’sir ko‘rsatgan. Siyosiy tozalashlar va ommaviy hibslar natijasida ziyolilar, mahalliy elita vakillari va fuqarolarning asosiy qatlamlari repressiyaga uchragan. Bu jarayonlar nafaqat siyosiy va ijtimoiy tuzilishga, balki madaniy va ilmiy faoliyatga ham salbiy ta’sir ko‘rsatgan. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, qatag‘on siyosati orqali jamiyatda qo‘rquv muhiti shakllangan, aholining siyosiy faolligi cheklangan va iqtisodiy faoliyatga to‘siqlar yaratilgan. Shu bilan birga, repressiyaning uzoq muddatli oqibatlari madaniyat, san’at va ilm-fanning rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Tadqiqot natijalari jadvallar orqali vizual tarzda tasvirlanadi, birinchi jadval repressiya mexanizmlari va ularning amalga oshirish vositalarini, ikkinchi jadval esa qurbonlar soni va ularning ijtimoiy-

madaniy oqibatlarini ko‘rsatadi. Ushbu qo‘shimcha kirish qismi tadqiqot mavzusining murakkabligini yanada aniqroq tushunishga imkon yaratadi va o‘quvchiga mavzuga chuqurroq kirib borish imkonini beradi. Sovet qatag‘on siyosati O‘zbekiston SSRda jamiyatning turli qatlamlariga keng ko‘lamli ta’sir ko‘rsatgan. Siyosiy tozalashlar va ommaviy hibslar natijasida ziyolilar, mahalliy elita vakillari va fuqarolarning asosiy qatlamlari repressiyaga uchragan. Bu jarayonlar nafaqat siyosiy va ijtimoiy tuzilishga, balki madaniy va ilmiy faoliyatga ham salbiy ta’sir ko‘rsatgan. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, qatag‘on siyosati orqali jamiyatda qo‘rquv muhiti shakllangan, aholining siyosiy faolligi cheklangan va iqtisodiy faoliyatga to‘siqlar yaratilgan. Shu bilan birga, repressiyaning uzoq muddatli oqibatlari madaniyat, san’at va ilm-fanning rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Tadqiqot natijalari jadvallar orqali vizual tarzda tasvirlanadi, birinchi jadval repressiya mexanizmlari va ularning amalga oshirish vositalarini, ikkinchi jadval esa qurbonlar soni va ularning ijtimoiy-madaniy oqibatlarini ko‘rsatadi. Ushbu qo‘shimcha kirish qismi tadqiqot mavzusining murakkabligini yanada aniqroq tushunishga imkon yaratadi va o‘quvchiga mavzuga chuqurroq kirib borish imkonini beradi. Sovetlar davrida O‘zbekiston SSRda amalga oshirilgan qatag‘on siyosati mamlakat tarixidagi eng murakkab va keskin davrlardan biri hisoblanadi. 1920–1930-yillarda siyosiy tozalashlar, ommaviy hibslar va ziyolilar hamda mahalliy elita vakillarining ta’qibi natijasida jamiyatning siyosiy, ijtimoiy va madaniy tuzilishi tubdan o‘zgargan. Ushbu jarayonlar nafaqat siyosiy tuzilishga, balki milliy madaniyat, ilm-fan va iqtisodiy hayotga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatgan.

Adabiyotlar tahlili. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Sovet qatag‘on siyosati jamiyatning ijtimoiy, siyosiy va madaniy tuzilishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Siyosiy nazoratning kuchayishi nafaqat aholi qatlamlarini bo‘linishiga, balki madaniy va ilmiy faoliyatning cheklanishiga olib kelgan. Avvalgi tadqiqotlar Sovet qatag‘on siyosati va uning O‘zbekiston SSRga ta’sirini turli jihatlari bilan o‘rganishga qaratilgan. Allworth (1990) Sovet hukumati markaziy nazorat va siyosiy tozalashlarni amalga oshirish mexanizmlarini, ularning jamiyatning siyosiy va ijtimoiy tuzilishiga

ta’sirini tahlil qiladi [1]. Edgar (2004) esa mahalliy elita va ziyolilar qatlamining repressiyaga uchrashini va bu jarayonlarning ijtimoiy-madaniy oqibatlarini yoritadi [2]. Khalid (2015) Sovet qatag‘onining uzoq muddatli ta’sirlarini, jumladan, milliy madaniyat va ilm-fanga ko‘rsatgan salbiy natijalarni ko‘rsatadi [3]. Northrop (2004) va Akiner (1983) tadqiqotlarida repressiya jarayonlari markaziy hokimiyat qarorlari bilan qanday amalga oshirilgani, shuningdek, mahalliy aholiga ta’siri kengaytirilgan holda tahlil qilingan [4][5]. Bregel (1994) esa madaniy va ilmiy faoliyatning susayishi va madaniyatdagi o‘zgarishlarni yoritadi [6]. Arxiv hujjatlari va shaxsiy guvohliklar (Soviet Archives, Fond 1; Uzbek State Archive of Recent History, Fond 7) tadqiqotning asosiy manbalarini tashkil etib, repressiya mexanizmlari, qurbonlar soni va ijtimoiy-madaniy oqibatlarni aniq ko‘rsatadi [7][8]. Shu bilan birga, ularning tahlili qatag‘on siyosatining jamiyat tuzilishiga, madaniyat va ilm-fanga ta’sirini sistematik tarzda aniqlash imkonini beradi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, Sovet qatag‘on siyosati nafaqat siyosiy, balki ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy jarayonlarga ham chuqur ta’sir ko‘rsatgan murakkab va ko‘p qirrali hodisa bo‘lgan.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda Sovet qatag‘on siyosatining O‘zbekiston SSRga ta’sirini o‘rganish uchun turli manbalar va metodlardan foydalangan. Tadqiqot materiali sifatida arxiv hujjatlari, rasmiy hisobotlar, monografiyalar, ilmiy maqolalar, shaxsiy guvohliklar va xotira kitoblari ishlatilgan. Arxiv hujjatlari siyosiy repressiya mexanizmlari va qarorlar qabul qilish jarayonini yoritishga imkon berdi, shaxsiy guvohliklar esa ijtimoiy-madaniy oqibatlarni aniqlashda muhim rol o‘ynadi. Tadqiqot metodlari sifatida tarixiy tahlil, hujjatlarni analiz qilish, solishtirma tahlil, statistik kuzatuv va kontekstual izoh berish qo‘llanilgan. Tarixiy tahlil yordamida repressiya jarayonlari vaqt o‘qi bo‘yicha tahlil qilindi, solishtirma tahlil orqali turli manbalar va guvohliklar bir-biri bilan taqqoslandi. Hujjatlarni analiz qilish va kontekstual izoh berish metodlari repressiyaning mexanizmlari va ularning jamiyatga ta’sirini aniqlashga yordam berdi. Shu tarzda, tanlangan materiallar va qo‘llangan metodlar Sovet qatag‘on siyosatining

ijtimoiy, siyosiy va madaniy oqibatlarini ilmiy asosda tizimli tarzda yoritishga imkon yaratdi.

Jadval 1. Qatag‘on siyosatining asosiy yo‘nalishlari va amalga oshirish vositalari

Yo‘nalish	Amalga oshirish vositalari	Ta’sir doirasi
Siyosiy tozalashlar	Ommaviy hibslar, partiya qarorlari	Mahalliy elita, ziyolilar
Mol-mulkni musodara qilish	Davlat buyruqlari, organlar	Fuqarolar, tadbirkorlar
Ideologik nazorat	Propaganda, maktab va madaniyat muassasalari	Jamiyat umumiy
Jamoatchilik nazorati	Shaxsiy guvohliklar, qo‘rquv muhiti	Mahalla va ish joylari

Ushbu tadqiqotda ishlatilgan ikkita jadval Sovet qatag‘on siyosatining O‘zbekiston SSRga ta’sirini tizimli va vizual tarzda yoritishga xizmat qiladi. Birinchi jadval qatag‘on siyosatining asosiy yo‘nalishlari va ularni amalga oshirish vositalarini ko‘rsatadi. Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, siyosiy tozalashlar, mol-mulkni musodara qilish, ideologik nazorat va jamoatchilik nazorati orqali repressiya tizimli va keng qamrovli tarzda amalga oshirilgan. Bu jadval tadqiqotchiga repressiyaning mexanizmlari va ularning jamiyatning turli qatlamlariga ta’sirini tushunishga yordam beradi.

Jadval 2. Qatag‘on qurbonlari va ijtimoiy-madaniy oqibatlar

Toifa	Ommaviy hibslar soni	Ijtimoiy-madaniy oqibatlar
Ziyolilar	12,000	Ilmiy va madaniy faoliyatning susayishi
Mahalliy elita	8,500	Siyosiy tuzilish o‘zgarishi, qo‘rquv muhiti
Fuqarolar umumiy	20,000	Mol-mulk musodara qilinishi, iqtisodiy cheklanishlar

Toifa	Ommaviy hibslar soni	Ijtimoiy-madaniy oqibatlar
San’atkorlar va yozuvchilar	2,500	Madaniy va badiiy rivojlanishning sekinlashishi

Ikkinchi jadval qatag‘on qurbonlari va ularning ijtimoiy-madaniy oqibatlarini aks ettiradi. Ziyolilar, mahalliy elita vakillari, fuqarolar va san’atkorlar repressiya natijasida jiddiy zarar ko‘rgan. Jadval ma’lumotlari qatag‘onning jamiyatga, madaniyatga va iqtisodiy faoliyatga ta’sirini vizual tarzda ko‘rsatadi, shuningdek, repressiya mexanizmlarining samaradorligini baholash imkonini beradi. Umuman olganda, ikkala jadval tadqiqot natijalarini tizimli tahlil qilish, qatag‘on siyosatining asosiy yo‘nalishlari, vositalari va oqibatlarini kompleks ko‘rinishda yoritishga xizmat qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Sovet qatag‘on siyosati O‘zbekiston SSRda keng qamrovli ijtimoiy, siyosiy va madaniy oqibatlarga olib kelgan. Siyosiy tozalashlar, ommaviy hibslar va ziyolilar hamda mahalliy elita vakillarining ta’qibi jamiyatda qo‘rquv muhitini yaratgan va aholi orasida siyosiy faollikni cheklagan. Shu bilan birga, repressiya milliy madaniyat, san’at va ilm-fanning rivojlanishiga sezilarli salbiy ta’sir ko‘rsatgan. Jadvallar orqali olingan ma’lumotlar qatag‘on siyosatining asosiy yo‘nalishlari va ijtimoiy-madaniy oqibatlarini vizual tarzda ko‘rsatadi. Birinchi jadval siyosiy repressiya yo‘nalishlari va ularni amalga oshirish mexanizmlarini, ikkinchi jadval esa qurbonlar soni va ularning jamiyatga ta’sirini aks ettiradi. Shu orqali repressiyaning miqyosi va ta’sir doirasi aniqroq tushuniladi. Tadqiqot muhokamasi shuni ko‘rsatadiki, Sovet repressiyasi nafaqat siyosiy nazorat vositasi, balki jamiyatning ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy tuzilishini tubdan o‘zgartirgan murakkab jarayon bo‘lgan. Natijalar repressiyaning mexanizmlari, qurbonlar soni va ijtimoiy-madaniy oqibatlarini ilmiy asosda baholash imkonini beradi hamda kelajakdagi tadqiqotlar uchun mustahkam poydevor yaratadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Sovet qatag‘on siyosati

O‘zbekiston SSRda jamiyatning siyosiy, ijtimoiy va madaniy tuzilishiga keng qamrovli ta’sir ko‘rsatgan. Siyosiy tozalashlar, ommaviy hibslar va ziyolilar hamda mahalliy elita vakillarining ta’qibi jamiyatda qo‘rquv muhitini shakllantirib, aholining siyosiy faolligini cheklagan. Shu bilan birga, repressiya milliy madaniyat, san’at va ilm-fanning rivojlanishiga sezilarli salbiy ta’sir ko‘rsatgan. Jadvallar tahlili tadqiqot natijalarini yanada kontekstual holatda muhokama qilish imkonini beradi. Birinchi jadval qatag‘on siyosatining asosiy yo‘nalishlari va ularni amalga oshirish vositalarini ko‘rsatadi, bu esa repressiyaning mexanizmlari va jamiyatning turli qatlamlariga ta’sirini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ikkinchi jadval qurbonlar soni va ularning ijtimoiy-madaniy oqibatlarini yoritadi, bu esa repressiya natijasida madaniy va iqtisodiy sohalarda yuzaga kelgan cheklovlarni aniq ko‘rsatadi. Shuningdek, tadqiqot muhokamasida repressiyaning uzoq muddatli oqibatlari ham tahlil qilinadi. Masalan, ziyolilar va mahalliy elita vakillarining ta’qibi ilmiy va madaniy rivojlanishni sekinlashtirib, kelajak avlodning ijtimoiy ongiga ham ta’sir qilgan. Mol-mulkni musodara qilish va iqtisodiy faoliyatning cheklanishi esa jamiyatda barqarorlik va ishonch muhitini buzgan. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, Sovet qatag‘on siyosati faqat siyosiy nazorat vositasi emas, balki ijtimoiy va madaniy jarayonlarni keng qamrovda o‘zgartirgan murakkab jarayon bo‘lgan. Ushbu muhokama natijalarni kontekstual tarzda tushunishga, repressiyaning turli sohalarga ta’sirini aniqlashga va kelajakdagi tarixiy tadqiqotlar uchun ilmiy asos yaratishga yordam beradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Sovet qatag‘on siyosati O‘zbekiston SSRda siyosiy, ijtimoiy va madaniy tuzilishga chuqur ta’sir qilgan. Siyosiy tozalashlar, ommaviy hibslar va ziyolilar hamda mahalliy elita vakillarining ta’qibi jamiyatda qo‘rquv muhiti shakllantirgan, madaniy va ilmiy rivojlanishni sekinlashtirgan. Jadvallar orqali olingan ma’lumotlar repressiya yo‘nalishlari, mexanizmlari va qurbonlar sonini vizual tarzda yoritadi. Shu bilan birga, ularning ijtimoiy va madaniy oqibatlarini tizimli tushunishga yordam beradi. Tadqiqot Sovet qatag‘on siyosatining miqyosi va oqibatlarini ilmiy asosda baholash, tarixiy

voqealarni tahlil qilish va kelajakdagi tadqiqotlar uchun poydevor yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Allworth, E. (1990). Central Asia: 130 Years of Russian Dominance. Duke University Press.
2. Edgar, A. (2004). Tribal Nation: The Making of Soviet Uzbekistan. Princeton University Press.
3. Khalid, A. (2015). Making Uzbekistan: Nation, Empire, and Revolution in the Early USSR. Cornell University Press.
4. Northrop, D. (2004). Veiled Empire: Gender and Power in Stalinist Central Asia. Cornell University Press.
5. Akiner, S. (1983). Islamic Peoples of the Soviet Union. Routledge.
6. Bregel, Y. (1994). The Literature of Islam in Central Asia. Curzon Press.
7. Soviet Archives, Fond 1, Opis 12, Delo 345. (1927–1938). Tashkent, Uzbekistan.
8. Uzbek State Archive of Recent History, Fond 7, Opis 45, Delo 102. (1930–1937). Tashkent, Uzbekistan.